

UDK 271.2

ISSN 1409-5483

**УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“ - СКОПЈЕ
ПРАВОСЛАВЕН БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
„СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ - СКОПЈЕ**

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

КНИГА 27

СКОПЈЕ, 2021

ДЕЈАН БОРИСОВ, факон

ЖИВОТОТ НА ЦРКВАТА ВО ПРВИОТ ВЕК СПОРЕД ДЕЛА НА СВЕТИТЕ АПОСТОЛИ ОД СВЕТИОТ АПОСТОЛ ЛУКА

Римското општество во првиот век

Црквата Христова се појавила пред два милениуми во рамките на Римската империја. Империја која од една страна била софистицирана и културно доминантна во тогашниот свет, од друга страна неверојатно брутална кон секој кој ќе ѝ се спротивставел или ќе се обидел да го наруши нејзиниот поредок и интереси. Таа е општество со централизирана власт во рацете на императорот, а нејзината долготрајност се темели на војската, правото, религијата и класната поделеност на општеството.

Римската војска ја создала империјата и воедно била и силата која го гарантирала постоењето и стабилноста на империјата, а римското право требало да обезбеди еднаквост и правичност меѓу различните народи во нејзиниот состав. Римската војска и администрација биле задолжени за еднаков третман на сите граѓани на империјата според нивната класна положба. Само официјалната римска власт имала право да казни некого со смрт, но и ова само откако ќе бил испочитуван судскиот процес. Лицата кои биле граѓани на градот Рим имале посебни привилегии во општеството, а по однос на почитување на правото имале можност да побараат да им суди императорскиот суд. Мажот ги имал сите граѓански права, додека жената и децата, како и неговите робови, биле негова сопственост и тој со нив можел да располага по негова волја.

Религијата имала особено значење за Римјаните. Од една страна бил приватниот религиски култ на секое семејство, од друга страна бил јавниот култ кон римските божества. Трета религиозна инстанца бил самиот император. Имено, во 44 година пред Христа Римскиот сенат го прогласил императорот Јулиус за божество, а така продолжил да се нарекува и неговиот син Октавијан Август, како и некои подоцнежни императори. Императори-

те ја имале и титулата *pontifex maximus* – врховен свештеник.¹ Лојалноста на граѓаните на империјата се потврдувала преку принесување на жртва на римскиот пантеон и на самиот император. Сепак, покрај ваквата улога на римската религија во општеството и нејзината важност истата почнала да биде исмевана од римските граѓани.² Но, римската религија не била единствената религија во империјата. Римското право ги препознавало и религиите на некои од народите што живееле во рамките на империјата и истите ги делело на дозволени и недозволени. Во интерес на нашето изложување ќе посочиме дека јудејството спаѓало во групата на дозволени религии. Римската империја, на почетокот кон христијаните се однесувала како тие да се дел од јудејската религија и ги сметала за нејзина внатрешна работа.

Сепак, учењето на христијаните, нивниот живот и култ, многу брзо довело до конфликт и со останатото незнабожечко население во империјата. Имајќи предвид дека христијаните живееле во затворена заедница, до чиј внатрешен живот и богослужение пристап имале само крстените, многу брзо почнале да се шират разни приказни за тоа што всушност прават христијаните на нивите заеднички собири и трпези. Една од карактеристиките на тогашниот црковен живот се *агаџиџиџе* – настани кога христијаните заеднички, во спомен на Христа, вршат прекршување на лебот (Дела 20, 7-11) и пијат вино кое ја претставува Христовата крв пролеана за спасение на народите. Токму ова последново: пиене на Христовата крв, во општата популација било претставено како принесување на вистинска човечка крв која ја пиеле христијаните. Христијаните, верувајќи во еден бог – Света Троица, одбивале да принесуваат жртва на римските божества и проповедале против истото. Ова ги довело во директен судир со сите оние, кои заработувале од продавање на жртви за незнабожечките божества. Сето ова непознавање и своевиден превез на магла околу христијаните и христијанството придонело обичните незнабошци да почнат со недоверба да гледаат кон христијаните, а оваа недоверба полека прераснала во отворено непријателство.

Самата империја по сила на законот ги штитела христијаните од разгневените маси на Јудејци и незнабошци. Ваквата состојба останала до 99 година кога римскиот император Трајан издал Указ против тајните здруженија. Христијанството веќе било перципирано како религија поинаква од јудејството, а поради својот затворен начин на живот станало предмет на овој указ. Овој указ не бил насекаде доследно применуван во однос на христијаните, бидејќи и не биле насекаде низ империјата еднакво распространети. Во источните предели на империјата имало повеќе христијани отколку во

¹ Оваа титула подоцна е прифатена и за именување на епископот на Рим.

² П. И. Малички. *История на христијанската црква (четива)*, Част тврва, превод Матей Попов, Синодално книгоиздателство, Софија 1951, 11.

западните. Ова го гледаме од барањето на проконзулот на Витинија, Плиниј Помладиот, каде бројот на христијани бил навистина голем и нивното директно гонење би предизвикало големи проблеми за империјата. Тој побарал совет од императорот Трајан како да постапи. Трајан како одговор на ова издал уште еден Указ во кој се велело дека христијаните не смеат да бидат гонети од страна на институциите на државата, но доколку некој ги изведе пред суд да бидат судени и убедувани да се откажат од христијанството, во спротивно – смрт.³

Државно гонење на христијаните имало и пред императорот Трајан, во време на императорите Клаудиј, Нерон и Домицијан, но истото е од локален карактер и не го претставува севкупниот однос на империјата кон христијаните. Црквата сериозен проблем има со владетелите на Јудеја. Царот на Јудеја Ирод ќе ги гони христијаните, а како жртва од меч за време на ова гонење ќе пострада апостолот Јаков Заведеев, братот на апостолот Јован. Уапсен бил и апостолот Петар, но ангел Господов го спасил од затворот (Дела 12,1-3; 12,7-10).

Животот на првата Христова Црква и нејзиното ширење

Ширење на црквата во Ерусалим и Јудеја

По Христовото распнување, смрт и вознесение, во Ерусалим остануваат неговите единаесет ученици: Петар, Јаков, Јован, Андреј, Филип, Тома, Вартоломеј, Матеј, Јаков Алфеев, Симон Зилот и Јуда Јаковов. Тие живеат заедно во куќа во Ерусалим каде престојуваат во молитва, но на овие молитви присуствуваат и Марија, мајката на Исус, и „браќата негови“, како и други жени и мажи (Дела 1,10-15). Ова претставува суштина на првите христијански заедници – заедничко живеење, заедничка молитва. Заедничко одлучување за работи кои се однесуваат на животот на целата христијанска заедница, одлучување преку заедничка молитва (Дела 1,16-17; 21-26).

Првите следбеници на Христа и Неговото учење во најголем дел се Јудејци или припадници на јудејството, па поради ова од многумина биле гледани како секта во рамките на самото јудејство. Но, „кога се навршија деновите на Педесетница, сите апостоли беа заедно и еднодушни. И ненадејно се чу шум од небесата, како да идеше силен ветар, и ја исполни целата куќа, каде што седеа. И им се јавија разделени јазици, како огнени, и застанаа по еден над секого од нив. И сите се исполнија со Дух Свети, и почнаа да зборуваат други јазици, онака како што им даваше Духот Свети да изговараат“

³ П. И. Малицки, *История на христијанската црква...*, 41.

(Дела 2,1-4). Овој настан се смета за мигот кога е создадена Црквата. Таа не е создадена тајно во *џорниџа ораја* каде се молеа апостолите, или пред куќата каде доаѓаа и останатите следбеници на Христа за заеднички да се молат и да донесуваат одлуки за сите. Не. Таа е создадена со силен шум, со пламен знак од небесата, на еден од најголемите јудејски празници кога сведоци ќе има од сите краишта на земјата, *од секаков јазик ѿод небојто* (Дела 2,5) и, како ова да не било доволно, апостолите, неучи рибари од Галилеја, започнале да говорат за Христа, а сите присутни го слушале говорот на својот мајчин јазик. На настанот сведочеле побожни Јудејци, Партјани, Мидјани, Елемити, од Месопотамија, од Кападокија, од Понт, од Азија, од Фригија, од Памфилија, од Египет, од Ливијските краишта, од Рим, од Крит, од Арабија. Но, не само Јудејци по род, туку и од други народи придојдени во верата.⁴ Настанот завршува со крштевање на „околу 3.000 души“ (Дела 2,38, 41).

На првиот ден од постоењето на Црквата, апостолите започнуваат да ја исполнуваат мисијата што им ја зададе Христос: „Одете и научете ги сите народи, крштевајќи ги во името на Отецот, и Синот, и Светиот Дух, и учејќи ги да пазат сè што сум ви заповедал“ (Матеј 28,19).

Во следните денови, оваа прва новозаветна Црква, која се крштева во вода, а притоа го „прима дарот на Светиот Дух“ (Дела 2,38) продолжила да расте. Вистинитоста и силата на Христовото учење секојдневно била потврдувана преку чудеса и знаци што ги вршеле апостолите. Иако бројчено многу поголема од пред Педесетница, членовите на оваа Црква и понатаму биле заедно и сè било заедничко. Верните го продавале својот имот и сопственост и секој добивал според потребите. Секој ден се собирале на заедничка молитва и да го чествуваат споменот на *Тајнаџа вечера* „кршејќи леб по куките, се хранеа со радост и чисто срце“ (Дела 2,42-47; 4,32, 34-37).

Сепак, и во ова првично јадро на Црквата имало и такви, кои, иако се крстиле не Го прифатиле Христа и Неговото учење со сета своја душа и не можеле да прифатат нивниот имот да стане заеднички. Ваквото однесување апостолите го сметале за лажење и искушување на Светиот Дух. Казната за ова била смрт, но не биле апостолите, ниту некој од останатите апостолски ученици што ги убиле овие лица. Светиот апостол Лука не пропуштил да го запише и ваквиот пример (Дела 5,1-10).

Овој дел од *Дела апостолски* укажува и на уредувањето на првата Црква во Ерусалим. Имотот е заеднички и секој добива она од што има потреба, а редот и поредокот го чуваат апостолите. Христовите заповеди: „Возљуби Го Господа, својот Бог, со сето свое срце, и со сета своја душа, и со сиот свој

⁴ Дела 2,9-11. За подетално објаснување на посочените народи во *Дела 2,9-11*, види: Adolf Harnack, *The Acts of the Apostles*, New Testament Studies, III, trans. Rev. J. R. Wilkinson, M.A., Williams&Norgate, London, New York: G.P. Putnam's sons, 1909, 62-112.

разум; тоа е првата и најголема заповед; а втората е слична на неа: Возљуби го својот ближен како себеси!“ (Матеј 22,37-39) биле едноставни, воедно и потврдени како вистина со дејствувањето на Светиот Дух преку апостолите. Ова придонело бројот на апостолските ученици да се зголемува, а апостолите едноставно да не можат да бидат насекаде и постојано присутни. Лука укажува на човечката несовершенство и неискреност во случајот со Ананиј и неговата жена Сапфира, дека не сите што се крстиле *со сејто свое срце, и со сејта своја душа, и со сиот свој разум* го љубат Господа (Дела 5,1-9), тој понатаму дава уште еден пример за внатрешните релации меѓу апостолските ученици. Во оваа харизматична прва ерусалимска Црква не само што има такви што Го лажат Светиот Дух, туку и не сите еднакво ги сакаат своите ближни. Примерот за ова е во шестата глава, каде се укажува дека кога секој ден се делело храна меѓу апостолските ученици, Јудејците по род правеле разлика меѓу апостолските ученици Јудејци по род и оние кои пред да станат апостолски ученици биле придојденци во јудејството. Конкретниот пример се однесува на односот кон вдовиците. Како реакција на овие поплаки апостолите ја свикале на собор Црквата за да се донесе одлука како да се реши ова. Кога се зборува за црковен собор вообичаено се посочува Апостолскиот собор во 50/51 година, но, всушност, *ова е првиот црковен собор за кој сведочи Светиото писмо на Новиот завет*. Разликата меѓу овие два собора е во тоа кој ги носи конечните одлуки. На овој собор конечната одлука ја носат членовите на целата Црква, а апостолите само ја спроведуваат нивната одлука, додека на Апостолскиот собор одлуката и спроведувањето на истата е на апостолите. Сличен настан на соборно донесување одлука има и претходно кога се избира нов апостол на местото на Јуда (Дела 1,15-26), но тоа е настан пред слегувањето на Светиот Дух врз апостолите.

Како што посочивме, темата на првиот црковен собор е рамноправната поделба на храна меѓу апостолските ученици. Апостолите како решение предложиле „целото мноштво ученици“ да избере меѓу себе „седуммина чесни луѓе, исполнети со Дух Свети и премудрост, што ќе ги поставиме на таа служба“. Црквата ги избрала: Стефан, Филип, Прохор, Никанор, Тимон, Пармен и Николај и ги претставила пред апостолите. „Овие штом се помолија, ги положија рацете над нив“ (Дела 6,1-6).

Настаните во ова кажување на апостолот Лука укажуваат на една нова практика во Црквата, која претходно не е спомната, а тоа е молитва и полагањето на раце како чин на поставување на одредена должност. Црквата денес овој чин на апостолите го смета за мигот кога е востановен факонскиот чин во црковната ерархија. *Дела апостолски* понатаму сведочи дека за целосно пристапување на Црквата не било доволно само да се крсти некој,

туку требало да го прими и Светиот Дух, а тој се примал преку полагање на рацете на апостолите врз оној кој се крстил (Дела 8,14-17).

Претходно укажавме на примери на престапи против Светиот Дух, а апостолот Лука посочува уште еден таков пример. Имено, по крштевањето апостолите ги полагаале рацете врз новокрстените за да го примат дарот на Светиот Дух. Сведок на еден ваков настан бил Симон кој се занимавал со правење маѓии. Тој, гледајќи дека дарот на Светиот Дух се дава преку полагање на раце, се обидел да им плати на апостол Петар и апостол Јован за да му дадат таква власт и нему. Но, апостолот Петар го одбил укажувајќи му дека за самата помисла да се направи такво нешто следува смртна казна (Дела 8,9-24).

Сепак, апостолот Лука дава пример кога Светиот Дух самиот слегол врз оној кој примил крштевање. Примерот е со Филип, еден од седуммината, и еден Етиопјанец, властелин на Кандикија, благајник на етиопската царица: „Па слегнаа во водата обајцата, и Филип и Етиопјанецот, и го крсти. А кога излегоа од водата Духот Свети слегна врз Етиопјанецот“ (Дела 8,38-39). Дека Светиот Дух Самиот слегол врз новокрстениот без Филип да ги положи своите раце врз него знаеме од претходните настани. Имено, Филип со својата проповед во еден самарјански град крстил поголем број лица, но не можел да ги положи своите раце и да им го даде дарот на Светиот Дух на Самарјаните, туку за ова апостолите ги испратиле таму Петар и Јован (Дела 8,14-16). Во сведоштвото за Филип и Етиопјанецот има уште еден интересен миг. Имено, на Филип ангел Господов му се јавил и му кажал каде да оди, а веднаш по настанот, повторно има интервенција на ангелот Господов, кој го грабнува Филипа и го носи во Азот. Очигледна е идејата зад сведоштвото дека Филип требало да го сретне овој човек и да го крсти, а во целост доследна на Христовата мисија дадена на апостолите: „Одете и научете ги сите народи, крштевајќи ги во името на Отецот, и Синот, и Светиот Дух, и учејќи ги да пазат сè што сум ви заповедал“ (Матеј 28,19). Овој Етиопјанец од Кандакија, чувар на ризниците на етиопската царица, како нејзин човек од доверба можел да го пренесе учењето Христово и на царицата и во Кандакија. Сличен пример на Божја интервенција за лично таргетирање за откривање на вистината за Христа и ширење на Неговото учење е примерот со Савле, односно, по интервенцијата, апостол Павле. Но таму Светиот Дух не слегува Самиот врз Савле, туку тоа се случува преку рацете на Ананија (Дела 9,3-20). Сличен пример имаме со апостол Петар и стотникот Корнилиј (Дела 10,30-32).

Црквата од ден на ден растела, а апостолите и останатите нивни ученици продолжиле да проповедаат низ Ерусалим. Еден од избраните, Стефан, ќе биде толку убедлив во својата проповед и ширењето на Црквата што ќе

го навлече врз себе бесот на голем дел од Ерусалим. Ова тој ќе го плати со својот живот. Но, последиците од успехот на неговата проповед ќе ги почувствува целата ерусалимска Црква. Јудејците во Ерусалим, откако ќе го каменуваат Стефан, својот бес ќе го насочат и кон останатите ученици на апостолите. Во Ерусалим ќе останат само апостолите, а нивните ученици ќе побегнат од Ерусалим низ разни краишта на Јудеја и Самарија (Дела 7,54-60; 8,1). Ова ќе предизвика низ сите овие краишта Христовите и апостолските ученици да бидат гонети, но не само на јавни простори, туку било влегувано и во нивните домови и оттаму вадени врзани, биле затворани и судени, но биле и убивани.

Христови ученици и ученици на апостолите немало само во Ерусалим, Јудеја и Самарија, туку и во Дамаск, во Кесарија, во Тарс, низ цела Галилеја.

Апостолите биле нишката која ги поврзувала овие заедници. Таму подучувале, но и правеле чуда со кои само ја зацврстувале верата на крстениците. Така апостол Петар бил и во Јудеја, и во Галилеја, и во Самарија, и во Лида, и во Јопија, и во Кесарија (Дела 9,31-43; 10,24). Неговите дела во Лида и во Сарон, како и воскреснувањето на девојката во Јопија, придонеле голем број од тамошното население да се крсти. За време на своето патување апостол Петар останувал и по неколку дена кај овие заедници, а тие се грижеле за него (Дела 9,43; 10,6,9,23).

Во местата каде се формирале нови христијански заедници апостолите ракополагале свештеници (Дела 14,23).

Ученици на апостолите не биле само Јудејците и оние кои го примиле јудејството, туку и луѓе од други религии – незнабошци. Како што вели апостол Петар: „Секој, што ќе поверува во Него [во Христа], ќе добие опростување на гревовите преку Неговото име“ (Дела 10,43). Ова се потврдило во Кесарија кога апостолот Петар е кај стотникот Корнилиј. Она што е специфично за овој настан е слегувањето на Светиот Дух. Имено, Тој слегол врз луѓето што ја слушале проповедта на апостол Петар, уште пред тие да бидат крстени со вода, а дури потоа по заповед на апостолот биле крстени со вода (Дела 10,44-48).

Примањето на Светиот Дух и крштевањето на незнабошците не било пречекано со радост меѓу учениците во Ерусалим, туку напротив апостолот Петар бил прекорен за ова. Се чини дека дел од учениците не ја разбрале мисијата посочена од Христа дека треба да им се проповеда на сите народи, туку и понатаму сметале дека Неговото учење и богатата на Светиот Дух е резервирана за Избраниот народ. Но, овој револт траел кратко, бидејќи апостол Петар објаснил дека не бил тој што со полагање на рацете им дал Свет Дух на незнабошците, туку Самиот Бог. Ова било прифатено од учениците во Ерусалим што биле таму кога се вратил апостол Петар од Кесарија.

но дел од оние што претходно по смртта на Стефан побегнаа на разни места имаа убедување дека учењето Христово не е за сите народи. Таков е случајот со учениците во Финикија, на Кипар и во Антиохија. Но некои им проповедаа на сите, како што е случајот со некои ученици Кипрани и Киренејци кои проповедаа во Антиохија (Дела 11,19-20). Сведок на ова е апостолот Варнава кој цела година заедно со Савле престојувал таму (Дела 11,22-26).

Претходно спомнавме дека имотот во овие заедници на ученици е заеднички и луѓето во нив се грижат еден за друг и за она од што имаат потреба. Но ова не било лимитирано само на односот меѓу личностите во една заедница, туку заедници од различни места во империјата се грижеле и си помагале една на друга. *Дела апостолски* ни го потврдуваат ова. Кога за време на кесарот Клаудиј настанал голем глад во Јудеја, христијанската заедница во Антиохија собрала помош и ја испратила на браќата во Јудеја. Овде за прв пат го користиме терминот христијани за именување на Христовите ученици и оние на апостолите, бидејќи таму за прв пат и се наречени христијани. Ова име ќе се прошири насекаде и до ден-денес, оние, кои, веруваат во Исус Христос како во Богочовек и Спасител така се нарекуваат.

Пред големи одлуки или настани христијаните постеле, а потоа со молитва ја започнувале работата (Дела 13,3).

Заедничкото донесување одлуки било одлика на сите христијански заедници, но кон средината од првиот век се појавило прашање кое предизвикувало несогласувања меѓу поголемиот дел од христијаните. Прашањето започнало во Јудеја, а оттаму се префрлило во Антиохија каде престојувале апостол Варнава и апостол Павле, но тие не се нафатиле самостојно да го решаваат ова прашање, туку се упатиле во Ерусалим каде престојувале останатите апостоли. Прашањето било, дали за спасение е потребно и обрезање? Така бил одржан апостолски собор во Ерусалим кој не само што донел одлука по ова прашање, туку и за други прашања што се појавувале меѓу христијаните и истите како послание ги испратил до христијаните во Антиохија. Било одлучено дека обрезањето е непотребно бreme кое христијаните не треба да го носат, исто така се посочувало на воздржување од принесување жртви на идоли и од крв, од јадење на удавено животно, и воздржување од блуд и да не им се прави на другите она што и вам не ви е угодно (Дела 15, 1-33). Ова послание покрај тоа што е сведоштво за соборното одлучување за прашања, кои се однесуваат на целата Црква укажува и на недостатоците што се појавувале меѓу христијаните, во спротивно апостолите не би имале причина да укажат од што сè треба да се воздржуваат христијаните во Антиохија.

Посланијата или писмата како начин на комуникација меѓу христијаните не била невообичаена работа. Пример за ова имаме во Дела апостолски

18,27 каде ефеските христијани се обраќаат до христијаните во Ахаја. Писмото е препорака за Аполос, Јудеец од Александрија кој бил многу добар говорник и добар познавач на Писмото (Дела 18,24).

Животој на апостол Павле и неговата улога во ширењето на Црквата

Апостол Павле е најпознатиот апостол после апостолот Петар, но тој не е еден од дванаесетте апостоли на Христа. Тој е Јудеец од Тарс кој учествува во убиството на Стефан, а потоа ги гони христијаните насекаде. По Божја интервенција тој се преумува, го прифаќа Словото, се крштева и Го прима Светиот Дух по што морал да се сокрие поради гневот што ова го предизвикало кај Јудејците. Тој заедно со апостолот Варнава, со Симеон, наречен Нигер, со Луциј Киринеецот и Манил дејствувале во Антиохија.

Апостолот Павле својот повик да го шири учењето Христово меѓу сите народи го реализирал преку три големи патувања.

– На првото патување тргнал заедно со апостолот Варнава и со Јован. На патувањето застанале прво во Селевкија, а оттаму заминале на островот Кипар. Таму ги посетиле Саламин и Пафос. Оттаму заминале за Пергија Памфилиска, каде Јован се одвоил од нив и се вратил во Ерусалим. Патувањето го продолжиле апостол Варнава и апостол Павле посетувајќи ја Антиохија Писидиска. Во сите места што ги спомнавме апостолите проповедале по јудејските синагоги и кај оние што ќе ги повикале да ги посетат. Во Антиохија Писидиска, на барање на јазичниците, апостолите останале повеќе од една седмица. Јазичниците сакале и тие да ја чујат проповедта на апостолите, па кога апостолите почнале да проповедаат скоро целиот град се собрал да ги слуша, а голем дел од нив и се крстил. Ова предизвикало револт кај Јудејците и ги избркале апостолите. Следниот град што го посетиле апостолот Варнава и апостолот Павле бил Иконија. И таму, како и претходно, својата проповед прво ја произнеле во синагогата и многумина ја прифатиле, но имало и такви што почнале да се бунтуваат против нив, па апостолите заминале во ликаонските градови Листра и Дервија каде продолжиле со проповедање на Словото. Каде и да оделе по нив стигнувале Јудејци од претходниот град и го бунтувале населението против нив. По Дервија, апостолите се вратиле во Листра, Иконија, Антиохија Писидиска. При второто поминување во овие градови за да ги зацврстат во верата новоформираните христијански заедници апостолите им ракоположиле свештеници (Дела 13,1-14,28). По ова патот ги одвел во Памфилија, во Перга, оттаму во Анталија и на крајот се вратиле во Антиохија.

– по апостолскиот собор во Ерусалим апостол Павле заминал повторно на пат. Сакал да ги посети оние христијански заедници што ги основале заедно со апостолот Варнава на нивното заедничко патување. Но на ова па-

тување не тргнале заедно со Варнава, туку за свој сопатник го зел Сил кој дошол со него од Ерусалим. Во Листра му се придружил и Тимотеј, син на Јудејка и Елин. Поради Тимотеј, апостолот Павле не ја испочитувал одлуката на апостолскиот собор и посланието од тој собор што тој лично го однел во Антиохија. Имено, тој го обрежал Тимотеј „поради Јудејците, кои живејеја по тие места“, а апостолскиот собор одлучи на необрежаните јазичници „веќе никакво бreme да не ви ставаме освен она што е потребно“ (Дела 15,28). Одлуката на соборот во голема мерка се должи токму и на кажувањата на самиот апостол Павле за чудесата што Бог ги направи меѓу јазичниците преку него и преку апостолот Варнава (Дела 15,12). Очигледно заради мајката Јудејка, обрежанието било бreme кое Тимотеј морал да го носи. Откако ги поминал градовите од претходното патување, заминале за Фригија и Галатија, оттаму за Витинија, а потоа стигнале и до Троада. Оттаму со брод отпловиле во Самотраки, Неапол и застаанале во Филипи. На првото патување апостол Павле заедно со апостолот Варнава проповеда во саботите во јудејските синагоги, на ова второ патување тој проповеда насекаде, не само во синагогите. Така во Филипи, во саботен ден, тој наместо во синагогата проповеда покрај една река во близината на градот (Дела 16,13). Проповедал на една група жени од кои прва се крстила жената по име Лидија, родум од Тиатир. Апостолот Павле и неговите придружници додека биле во Филипи живееле во домот на оваа жена, но набрзо поради својата дејност влегле во конфликт со населението кое се собрало во толпа, а управителите на градот им ги расцепиле алиштата и ги тепале со стапови, а по тоа и ги затвориле во окови во затворот. Ноќта имало земјотрес и вратите на затворот, но и оковите на затворениците се отвориле, а темничарот кога го видел ова помислил дека затворениците му побегнале и сакал да се убие, но апостолот Павле го сопрел и откако го поучил во верата се крстил и темничарот и неговото семејство. По ова апостолот со придружниците ги однел во својот дом. Утрото градските управници наредиле апостолот и неговите придружници да бидат ослободени, но апостолот се повикал на своето право како римски граѓанин и барал лично управниците да му се извинат, што тие од страв и го направиле (Дела 16,20-40) Според римското право оној кој имал римско граѓанство припаѓал на највисоките касти во империјата. По ова, апостолот се вратил во домот на Лидија, од каде по кратко заминале за Солун. Во Солун апостолот престојувал кај еден човек по име Јасон и три саботи проповедал во синагогата на Јудејците и голем број од нив се крстиле како и многу Елини, а оние Јудејци што не поверуваа дигнале бунт против апостолот и го пријавиле кај властите дека ги прекршува обичаите и римските закони, но нивните поплаки не биле прифатени, бидејќи против нив сведочел Јасон и други од христијаните (Дела 17,1-9). Сепак, уште

ноќта по овие настани апостолот и неговите сопатници заминале за Берија каде проповедале во синагогата. Голем број од населението се крстило, па Сил и Тимотеј останале таму, а апостолот Павле заминал за Атина.

Додека престојувал во Атина и ги чекал Сил и Тимотеј да му се придружат апостолот проповедал и во тамошната синагога и по плоштадите каде по една средба со епикурејците бил одведен да го изложи она што го поучува и во Ареопагот. Но, таму малкумина ја прифатиле неговата проповед, меѓу оние кои се крстиле апостолот Лука ги споменува Дионисиј Ареопагит, една жена по име Дамара и други со нив (Дела 17,17-34). Напуштајќи ја Атина апостол Павле отишол во Коринт каде живеел и работел како чадорџија кај еден Јудеец по име Акила. Додека бил таму секоја сабота им проповедал на Јудејците за Христа, но тие му се потсмеваале по што тој донел одлука својата понатамошна мисионерска дејност да ја врши меѓу јазичниците. Се преселил да живее кај Јуст и оттаму ја продолжил својата проповед. Апостолот во Коринт живеел една година и шест месеци, по што Јудејците што се противеле на неговата проповед го дале на суд, но римскиот управител на Ахаја, Галион, кој требало да пресуди ги отфрлил обвинувањата, а Елините по ова го тепале началникот на синагогата (Дела 18,14-17).

По Коринт, апостолот заедно со Акила и Прискила заминал за Сирија, каде проповедал во синагогата. Иако тамошните Јудејци сакале тој да остане со нив подолго време и да им сведочи за Христа тој сепак заминал за Ерусалим, а оттаму се вратил во Антиохија, со што го завршил своето второ големо мисионерско патување.

– своето трето големо мисионерско патување апостол Павле го започнал со посета на христијанските заедници во Галатија и Фригија. Оттаму заминал за Ефес каде без страв проповедал во тамошната синагога три месеци, а потоа ги одвоил учениците од синагогата и ги поучувал во училиштето на Тиран. Таму престојувал две години „така што сите жители на Азија, како Јудејците, така и Елините, го чуја словото на Господа Исуса“ (Дела 19,10). Додека бил таму работниците што изработувале храмови и предмети за принесување жртви на разните божества, гледајќи дека поради дејноста на апостолот имаат се помал промет се побуниле и фатиле некои од христијаните, а го барале и апостол Павле, но по интервенција на градскиот писар овој бунт стивнал (Дела 19,24-40).

Оттука апостолот заминал за Елада каде престојувал три месеци и ги посетил тамошните христијани, оттаму заминал во Македонија и ги посетил Филипи и Троада. Од Троада патот го однел во Асос, во Митилина, во Трогилија, во Милит. Во Милит ги повикал свештениците од Ефес ги поучил и им соопштил дека повеќе нема да се сретнат. Од Милит апостолот со своите придружници тргнал кон Ерусалим, по патот останал една седмица

во Тир, еден ден во Птолемаида, а потоа стигнале во Кесарија каде останале подолг период во куќата на Гаколот Филип. Гаколот Филип имал четири ќерки сите со пророчки дар. Еден ден на гости дошол и пророкот Агав кој кога пристигнал во куќата „ги врза рацете свои и нозете и рече: ‘Тоа го вели Духот Свети; така ќе го врзат Јудејците во Ерусалим оној маж, чиј е овој појас, и ќе го предадат во рацете јазичнички’“ (Дела 21,11). Ова пророштво не било изненадување за апостол Павле бидејќи и самиот го знаел ова (Дела 20,17-36). Тој бил подготвен и душата своја да ја даде за името на Господа Исуса, а не само да биде врзан (Дела 21,13).

По пристигнувањето во Ерусалим апостолот Павле се сретнал со Јаков за да не се дигне бунт меѓу Јудејците, бил советуван да го посети храмот, да се истриже и очисти за да мислат Јудејците дека го пази и живее според Законот. Но, во храмот Јудејците дигнале голем бунт против него и го тепале, па морала да интервенира римската војска. Апостол Павле бил ставен во двојни вериги и одведен кон тврдината, но народот толку се бунтувал што војниците морале да го носат на раце по скалите. Сепак, по негово барање не бил веднаш внесен во тврдината, туку трибуноот му дозволил да им се обрати на разбунтуваните Јудејци. Во својот говор апостолот почнал да им го раскажува својот живот на насобраните, но тие не сакале да го слушаат, туку барале да биде убиен (Дела 22,1-23). За да се спречи поголем немир апостолот бил внесен во тврдината и сакале да го бичуваат, но кога дознале дека тој по раѓање има римско државјанство го ослободиле од веригите и повеќе не го допреле. Но, не го ни ослободиле. На другиот ден бил организиран судски процес на кој првосвештениците и сиот Синедрион биле повикани да ги изнесат своите обвинувања против апостолот, но настанала кавга меѓу фарисеите и садукееите за вината на Павле. Судието било одложено за утредента. Но ноќта се дознало дека четириесетина Јудејци се заколнале дека утредента за време на судењето ќе го убијат апостолот. Кога ова го дознал ерусалимскиот заповедник Клаудиј Лисиј наредил апостолот со големо обезбедување да биде префрлен кај намесникот на Кесарија Феликс. Во пропратното писмо Клаудиј Лисиј меѓу другото вели: „Овој човек [...] разбрав дека е римски граѓанин [...] и дознав дека го обвинуваат по прашања од нивниот Закон, но дека нема никаква вина, поради која би заслужувал смрт или окови“ (Дела 23,27-29). Феликс кој долго време управувал со Кесарија и бил запознаен со Христовото учење не брзал да донесе суд. Прво чекал пет дена да стигнат оние кои го обвинувале апостолот, потоа ги сослушал и нив и апостолот, но потоа чекал да пристигне и заповедникот Клаудиј Лисиј. Две години поминале, но тој не донел одлука, туку бил заменет со друг намесник, Порциј Фест. Овој, пак, веднаш го оковал апостолот. Набрзо по доаѓањето на власт организирал ново судење, но ниту овој пат никој не мо-

жел да докаже вина на апостолот која заслужувала казна според римските закони. Фест сепак не сакал да го пушти апостол Павле, бидејќи сакал да изгради добри односи со јудејското свештенство за да си го олесни своето понатамошно управување со областа. Но, апостол Павле побарал да му суди императорот. Неколку дена по овие настани во Кесарија пристигнал царот Агрипа и намесникот Верникија, па и тие посакале да го сослушаат. Апостол Павле го изложил својот живот и она што го правел пред царот Агрипа кој во еден миг рекол: „Уште малку, па ќе ме убедиш да станам христијанин“ (Дела 26,28). Конечно пресуда од ова сослушување немало, според Агрипа апостолот ќе бил ослободен уште веднаш, но бидејќи како римски граѓанин побарал да биде суден од страна на императорот тој морало да биде спроведен во Рим.

На патот кон Рим за безбедност на апостолот бил задолжен стотникот по име Јулиј. Патувањето кон Рим поголемиот дел од времето под лоши временски услови завршило со бродолом кај островот Мелит⁵ каде останале три месеци. По ова патот го продолжиле кон Сиракуза, со кратки престои во Ригија и Поттиоли. Во Поттиоли на молба на тамошните христијани останале три дена. Кога наближиле до Рим апостолот бил пречекан од тамошните христијани, а во самиот град војводата на градот му дозволил на Павле да живее како сака, но под стража од еден војник. Во Рим апостолот се сретнал со првенците Јудејски, некои од нив се „убедија од зборовите негови, а други не поверуваа“ (Дела 28,24). Во градот престојувал две години во посебно наемна куќа за него каде проповедал без никој да го спречува во тоа.

Односот меѓу апостолските ученици и Јудејците

Суздроби на апостолите и нивните ученици со јудејското свештенство

Во деновите по Педесетница апостолите и нивните ученици продолжиле да ги посетуваат синагогите и таму да прават чуда и да проповедаат за воскреснување на мртвите во името на Исуса Христа и да го шират Неговото учење. Ваквата дејност придонела за кратко време бројот на новокрстени да се зголеми до 5.000. Ова ги довело во директен конфликт со јудејското свештенство (Дела 4,4). Ова свештенство не можејќи да ги сокрие настаните од Педесетница, како и чудата што по тоа ги вршеле апостолите, од страв да не го предизвика народниот гнев врз себе, а сепак сакајќи апостолите да престанат да го проповедаат Христовото учење, ги фатило и затворило, но

⁵ Некои толкувачи овој остров го идентификувале како островот Млет во Хрватска, но поголемиот дел библисти сметаат дека се работи за островот Малта во Средоземното Море.

не ги предало на римската власт за да бидат судени и распнати како нивниот Учител, туку само им се закарнило да престанат со проповедта (Дела 4,1-3, 17-21).

Апостолите останале глуви на овие закани и продолжиле и понатаму да проповедаат и да вршат чуда: да лекуваат болни, да изгонуваат нечисти духови од опседнати лица... Ова предизвикало нова реакција од првосвештеникот и од припадниците на садукеејската секта⁶, апостолите биле повторно фатени и затворени, но овој пат не ја минале ноќта во затворот, туку „ангел Господов ја отвори вратата од затворот, и, откако ги изведе, им рече: „Отидете и застанете во црквата, и кажувајте му ги на народот сите зборови за овој благодатен живот!“ (Дела 5,17-20). Првосвештеникот повторно наредил да бидат доведени пред Синедрионот за да им се суди заради непочитување на претходната забрана да престанат да проповедаат. На судењето апостолите јавно ги посочиле првосвештеникот и останатите членови на Синедрионот како виновници за убиство на Христа и Неговото приковување на крст. Ова предизвикало голем револт кај синедрионците и сакале да ги убијат апостолите, но благодарение на фарисејот⁷ Гамалиил, апостолите биле само тепани, повторно им се закарниле да престанат со проповедта и чудотворствата и биле пуштени (Дела 5,21-42). Апостолите овие понижувања заради проповедта на Христовото учење ги прифатиле со радост и продолжиле со својата мисија.

Овој дел од *Дела апостолски* ни укажува и каква била состојбата во самото Јудејство во тоа време. Учителот на Законот Гамалиил набројува повеќемина самопрогласени учители кои успеале да создадат свои групи на приврзаници (секти) во рамките на Јудејството, но истите по убиството на нивните основачи по кратко време се саморастурале. Укажувајќи на ова апостолите и нивните ученици биле сметани за членови на ваква појава во рамките на самото Јудејство. Имајќи предвид дека Христос бил убиен, се очекувало дека Неговите следбеници ќе се разотидат и исчезнат. Ослободувањето на апостолите потврдува дека и останатите членови на Синедрионот ја прифатиле ваквата карактеризација на Црквата Христова – секта (наза-

⁶ Една од многуте секти во јудејството. Припадниците на оваа секта биле од повидни имотни јудејски семејства. Тие по однос на религиозното учење, верување и култот го потенцирале разумот и рационалниот пристап. Ја негирале бесмртноста на душата, оттаму и воскресението на мртвите.

⁷ Секта во јудејството чии практики и учење се карактеризираат преку формално исполнување на Законот, односно конечна цел на нивниот живот било буквално разбирање и исполнување на Божјите пораки. Во својата буквалност тие Законот и секојдневниот живот го исполниле со многу правила и прописи и отишле дотаму што истите ги изедначиле со Божјите упатства.

рејска ерес (Дела 24,5)) чиј основач е Исус Христос и по Неговата смрт, ако се остави доволно време самата ќе се растури и исчезне.

Но времето покажало дека Синедрионот повторно погрешил. Бројот на апостолските ученици се зголемувал и правењето на чуда не било белег само на апостолите, туку и нивните ученици имале дар на чудотворство. Пример за последново се Стефан и Филип (Дела 6,8; 8,5-7). Стефан е еден од седуммината избрани врз кои апостолите положија рака. Тој сведочел за Христа низ целиот Ерусалим што го довело во директен конфликт со неколку синагоги кои се здружиле, го фатиле и го обвиниле пред Синедрионот дека „хули на Мојсеј и на Бога“ (Дела 6,11). Во својата одбрана Стефан, покрај изложување на престапите на Јудејците против Бога низ Стариот завет ги обвинува татковците на присутните свештеници и Јудејци за убиства на пророците, а нив самите за предавници и убијци на Праведникот, на Месијата, на Исус Христос; за луѓе кои го примиле Законот преку ангелите, а не го додржале (Дела 7,1-53). Стефан, својата одбрана ја завршил со восклик: „Еве ги гледам небесата отворени и Синот Човечки како стои од десната страна на Бога“ (Дела 7,56). Ова предизвикало бес кај присутните кои го извеле надвор од градот и го каменувале. Доследното почитување на Божјата заповед за љубов Стефан ја посведочил со својот последен здив: „Господи, не примај им го ова за грев!“ (Дела 7,60).

Во сведоштвото за Стефан, апостол Лука дава уште еден податок поврзан со јудејското свештенство и ширењето на Христовото учење. Имено, во 6 глава 7 стих, апостолот Лука, сведочи: „Словото Божјо растеше, и бројот на учениците во Ерусалим се зголемуваше; и големо мнозинство на свештеници се покоруваа на верата“. Овие *свештеници* биле дел до јудејското свештенство, но ја прифатиле *верата* и ѝ се *покориле*, се крстиле и станале ученици на апостолите. Против Стефан се подигнале Либертинската, Киринејската, Александриската, Киликијската и Азијската синагога, синагоги кои поради проповедта на апостолите загубиле дел од своето свештенство. Ова сметаме дека била примарната причина за револтот, а не толку самата проповед на апостолите, бидејќи и на апостолите и на нивните ученици и понатаму им било дозволено да ги посетуваат синагогите.

Јудејциите ѝ и ѝонај апостолите и нивните ученици

На почетокот споменаваме дека во рамките на Римската империја освен државната власт, и тоа по одлука на суд, никој не смее да убие никого, оттука остануваме посиромашни за сведоштво во *Дела апостолски* за реакцијата на државната власт по однос на убиството на Стефан.

Убиството на Стефан поставува пресврт во односите меѓу апостолите и апостолските ученици и Јудејците. Дотогаш тие биле гледани и кон нив се

однесувале како кон припадници на секта во самото Јудејство. Не им било забранувано да ги посетуваат синагогите, ниту да проповедаат во нив. Но, по успешните проповеди на апостолите во синагогите, ним им било забрането да продолжат да проповедаат за Христа и за воскресението, но не и да ги посетуваат синагогите. Ова најверојатно се должело на убедувањето дека бидејќи Исус Христос е убиен, со текот на времето ќе се намали бројот на неговите ученици – апостолите, а исто така и на оние што се нивни ученици. Исто така, слушајќи ги првосвештеничките и свештеничките поуки во синагогите и дружењето и контактите со станатите Јудејци, се сметало дека тоа ќе влијае оние кои се крстиле да се вратат повторно во старата јудејска вера.

Зголемениот број апостолски ученици, како и мноштвото јудејски свештеници кои станувале ученици на апостолите, како и ораторската надмоќ што ја манифестираше Стефан над претставниците од пет од ерусалимските синагоги, придонеле јудејското свештенство и верни да го сменат својот однос кон апостолите и нивните ученици. Тие повеќе не биле факани само по улиците, плоштадите и синагогите, туку биле барани и по домовите каде живеат и на сила извлекувани и носени во затвор и убивани. Едно од лицата што го правело ова бил и Савле (Дела 8,3), кој во *Дела апостолски* е спомнат и како пасивен учесник во каменувањето на Стефан (Дела 7,58). Овој човек, Савле, живеел да ги застрашува и убива христијаните и не бил задоволен тоа да го прави само во Ерусалим, туку од првосвештеникот побарал писма со кои би бил овластен истото да го прави и во Дамаск и таму фатените следбеници на Христа и ученици на апостолите да ги доведе врзани во Ерусалим (Дела 9.1-2). Токму овој човек, ќе стане следбеник на Христовото учење и еден од неговите најголеми проповедници (Дела 9.3-22). Ова негово конвертирање ќе го предизвика бесот на Јудејците кон него, но и на незнабошците Елини, па апостолите ќе мораат да го кријат во Кесарија и Тарс за да не биде убиен. Во својот живот Павле ќе изврши три големи мисионерски патувања низ Азија и Европа (Македонија и Елада) и безмалку каде и да појде ќе предизвика Јудејците да се бунтуваат против него. Впрочем еден таков бунт ќе го одведе во Рим каде ќе пострада за верата во Христа.

Заклучок

Христовата црква се основала на еден од најголемите јудејски празници Педесетница, но не со страв и тајно, туку најгласно, највидливо, со пламени јазици кои слегуваат врз апостолите и пред публика која зборувала на сите јазици на земјата. Таа започнала со масовно крштење на околу 3.000 присутни на овој настан.

Првите христијани живееле во тесно поврзани заедници во кои имотот е заеднички и ревносно се грижеле еден за друг. Но, и во оваа прва Црква, полна со личности кои биле лични сведоци на Христа и Неговите дела, сведоци на основањето на Црквата, сведоци на големи дела што ги вршеле апостолите сепак не било сè идеално и не сите имале цврста вера.

Многу брзо по основањето првосвештениците и останатото јудејско свештенство започнале со организирано гонење на христијаните. Благодарение на римската власт во првите времиња Јудејците не секогаш успевале да ги убијат христијаните.